

# КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2021.3/01>**Завальнюк І.В.**

Одеський окружний адміністративний суд

## ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ СПРАВЕДЛИВОСТІ СУДУ В СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

У статті здійснено комплексний аналіз поняття і змісту справедливості суду в стадії судового розгляду. Наголошено що, орієнтація на європейські стандарти, що визначаються в принципах змагальності, об'єктивності, незалежності і рівноправності сторін, привели в підсумку до реформування процесуального законодавства і судової системи України. Зазначено, що однією з цілей, що переслідуються перспективною судовою реформою, стало створення можливості гарантій громадянам України високорівневого судового захисту і «справедливого судового розгляду». Визначено, що поряд з проблемами об'єктивності та неупередженості проблема справедливості суду є однією з центральних проблем правосуддя, однак до теперішнього часу в науці не склалося єдиного наукового визначення справедливості суду і її гарантій. Поняття справедливості слід розглядати стосовно до суду як обов'язкового учасника процесуальних відносин. Справедливість суду найбільш яскраво проявляється в стадії судового розгляду, яка, будучи самостійною стадією судочинства, є центральною, оскільки саме в даній стадії суд розглядає і вирішує справу по суті. Обґрунтовано, що справедливість суду в стадії судового розгляду – це один із проявів законності і об'єктивності судового процесу в цілому. Зроблено висновок, що для забезпечення справедливості суду в судовому розгляді обов'язково дотримання законності та об'єктивності при вчиненні всіх процесуальних дій. Доведено, що справедливість судового розгляду в першу чергу залежить від прояву справедливості в діяльності суду як правозастосовного органу. Суду як обов'язковому учаснику судового розгляду належить центральна, керівна роль. Всі процесуальні дії вчиняються під пильним контролем суду. Крім того, суд повинен створити умови і посприяти особам, які беруть участь в процесі, в здійсненні їх прав і обов'язків. Наголошено, що успішне вирішення завдань, які стоять перед судовою системою України, багато в чому залежить від підтримки її громадянським суспільством, від суспільної правосвідомості, від державної підтримки при налагодженій взаємопов'язаній роботі всіх гілок влади. Зазначено, що суддівський корпус України є зрізом українського суспільства. Відповідно «рівень» справедливості і об'єктивності суду безпосередньо залежить від рівня об'єктивності і справедливості самого суспільства, адже яке суспільство – такий і суд, а отже неможливо чекати поліпшення роботи суддів, поки правова свідомість людей не вийде на кардинально новий рівень, отже, визначено, що в першу чергу необхідним є моральне оздоровлення самого суспільства.

**Ключові слова:** справедливість, судовий захист, судовий розгляд, конституційне право, правова сфера, права людини, правосуддя.

**Постановка проблеми.** Враховуючи, що поняття справедливості змінюється в різні історичні епохи, сама постановка питання про загальне поняття справедливості, на наш погляд, стає необхідною, особливо коли мова йде про її трактування з точки зору глобальних інтересів людства, природних і невід'ємних прав людини. Що стосується конституційного права, то дослідження поняття справедливості є невід'ємною

частиною теоретичної основи права на судовий захист, права на змагальний судовий процес, права на законний і справедливий розгляд. Вимога справедливого суду є основоположним початком діяльності з врегулювання спорів, віднесених до компетенції судів. Вихідним законодавчим джерелом даної вимоги стала Конституція України, яка відображає демократичні принципи побудови сучасного українського суспільства.

Поряд з іншими фундаментальними положеннями Конституція України опосередковано вказує на віру в справедливість, як на історичну традицію і невід'ємну частину моральної основи соціальної організації в рамках нової української державності. Таким чином, дослідження конституційно-правових аспектів здійснення справедливості, особливо в ході судового розгляду, на сучасному етапі становить значний теоретичний і практичний інтерес. Проблема справедливості судового розгляду в конституційно-правовому полі носить багатогранний характер, і її розгляд в силу цього передбачає всебічний комплексний підхід, дослідження різних аспектів.

**Метою статті** є комплексний аналіз поняття і змісту справедливості суду в стадії судового розгляду з позицій конституціоналізму.

**Аналіз наукових публікацій.** До дослідження категорії справедливості правосуддя та права на справедливий суд у своїх роботах зверталися такі науковці як: О. Белінська, С. Бондарчук, Ш. Гасс, Н. Грень, В. Городовенко, О. Гришук, С. Демченко, О. Дзьобань, І. Жаровська, О. Зайчук, В. Землянська, І. Ізарова, В. Комаров, В. Литвин, С. Лунін, А. Олійник, М. Погорецький, С. Прилуцький, О. Прокопенко, П. Рабінович, Н. Сакара, В. Тацій, Т. Цувіна, С. Шевчук та інші.

**Виклад основного матеріалу.** Держава, яка прагне стати правовою і ґрунтується на принципі поділу влади, високо визначає роль і статус суду, визнаючи його гарантом дотримання прав і свобод людини і громадянина. Органи судової влади, що виконують на належному рівні свої обов'язки, заповнюючи прогалини і вирішуючи протиріччя, існуючі в законодавстві, виконують, по суті, правотворчу функцію, в іншому випадку їх діяльність може привести до небажаних результатів для суспільства. Виходячи з цього, для суду з'являється можливість реалізувати принципи законності і істинності, дотримання яких є обов'язковим при винесенні рішення.

Справедливість в діяльності суду неможлива без підняття рівня морального вигляду судді.

Сучасні умови обумовлюють зростання інтересу суспільства до процесів, які пов'язані зі становленням в нашій країні правового законодавства, де право і закон є першорядними для всіх його громадян. Правова держава не повинна бути пов'язана законом, а тільки правом і уявленнями суспільства про справедливість, тому що тільки правове суспільство може стати еталонним.

Орієнтація на європейські стандарти, що визначаються в принципах змагальності, об'єктивності,

незалежності і рівноправності сторін, привели в підсумку до реформування процесуального законодавства і судової системи. Однією з цілей, що переслідуються перспективною судовою реформою, стало створення можливості гарантувати громадянам України високорівневого судового захисту і «справедливого судового розгляду», що встановлюється ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Україною [6].

Україна завжди була країною, в якій суспільство особливо тонко реагувало на найменшу несправедливість, країною, де пошук правди в правоохоронних органах будь-якого рівня, тому числі і в судах, становить нагальну потребу населення.

Зв'язок «моральної сторони» судочинства з проведеними в країні реформами є очевидним. Якщо громадяни не можуть знайти в судах правильного, справедливого і чесного судового захисту, з цього виходить, що вони розчаровуються в справедливості всієї судової реформи, в доцільності її існування і звернення до неї. Видається, що саме у зв'язку з цим судова влада заслуговує на особливу увагу.

С. Сливка визначальною формою судової влади вважає правосуддя, яке ґрунтується на принципах рівноправності учасників і змагальності судочинства [11, с. 67].

Згідно зі ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 10 Загальної декларації прав людини, ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також ст. 11 Європейської хартії про статус суддів, коли людина звертається до суду, захищаючи свої права і свободи, вона розраховує на гласний і справедливий судовий розгляд, який буде проведено незалежним, неупередженим і компетентним судом [12, с. 210]. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 6) гарантує кожному право при визначенні його прав і обов'язків на справедливий публічний розгляд справи в розумний строк незалежним і неупередженим судом і покладає на національних суддів обов'язок мотивувати винесені постанови, закріплюючи тим самим загальні принципи процесу, яких повинні дотримуватися всі держави-учасниці: ефективності (доступності) судового захисту порушеного або оспорюваного права; справедливості; публічності (гласності); незалежності і неупередженості; розумності; вмотивованості [6].

Зміст зазначених принципів конкретизується в практиці Європейського суду з прав людини.

Принцип справедливості визначається як право на справедливий судовий розгляд і включає дотримання вимог до органу, що здійснює правосуддя (безвідносно до його найменування, судовий орган, що входить в судову систему України, повинен відповідати вимогам незалежності від виконавчої влади і сторін, наявності регламенту призначення його членів і терміну перебування їх на посаді, неупередженості) і правилам про «рівність вихідних умов», згідно з яким сторони в судовому розгляді повинні мати рівні можливості в наданні доказів.

Міжнародне співтовариство виробило і закріпило в міжнародних актах основні процесуальні гарантії, що задовольняють уявленням про справедливий процес (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання, основні принципи незалежності судових органів, мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, Європейська конвенція Про захист прав людини і основних свобод, Американська Конвенція про права людини, Африканська хартія прав людини і народів тощо). До них відносяться: право відновити порушене право судами, які є компетентними це зробити; неупередженість розслідування і судового розгляду кримінальної справи; рівність всіх перед законом і судом [12, с. 201].

Правосуддя, на думку А. Токарської, може таким визнаватися, тільки коли дотримано вимоги забезпечення ефективного відновлення в правах і справедливості [13, с. 109]. Отже, право на справедливий судовий розгляд нерозривно пов'язане з правом на ефективне становлення порушених прав і визнанням факту, що єдиним в Україні органом, який здатний забезпечити це відновлення, є суд. Таким чином, всі міжнародно-правові договори містять закріплене право на судовий захист або забезпечення доступу до правосуддя.

Стаття 3 Конституції України закріплює наступний конституційний принцип: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [7].

В Україні саме судові органи мають повноваження щодо захисту та охорони прав та інтересів

особистості. Суд забезпечує справедливість розгляду і вирішення справи в стадії судового розгляду. Суд повинен об'єктивно, повно і всебічно дослідити представлені сторонами докази і постановити законне і обґрунтоване рішення.

Слід звернути увагу на той факт, що найважливішим елементом правосуддя є справедливий судовий розгляд. Незалежно від складності справи суд завжди повинен прагнути до винесення справедливого, єдино правильного рішення.

Будучи принципом судочинства, маючи смислове закріплення в нормах процесуального законодавства, справедливість знаходить своє відображення на кожній стадії судочинства. Суди, діючи в рамках процесуальної форми, справедливо і об'єктивно розглядають і вирішують справу по суті та, як наслідок, виносять законні та обґрунтовані рішення.

Викладене у ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод поняття справедливого судового розгляду та принцип верховенства закону унеможлиблює втручання законодавчого органу у здійснення правосуддя, яке спрямоване на бажання вплинути на рішення суду. У тій же статті перераховуються лише деякі з складових частин справедливого судового розгляду. Основний елемент всього розгляду – доступ до процедури без всяких обмежень з боку держави. Держава в особі своїх законодавчих або виконавчих органів не може втручатися в діяльність суду. Як вказується в юридичному енциклопедичному словнику, правосуддя є формою державної діяльності, що полягає в «розгляді та вирішенні судом віднесених до його компетенції справ – про кримінальні злочини, цивільні спори тощо». Правосуддя, маючи специфічні ознаки, здійснює свою діяльність від імені держави судами, що розглядають цивільні, кримінальні та інші справи у процесуальній формі, встановленій законом, у судових засіданнях. Правосуддя залежить від справедливості справи і розумності закону та, відповідно, від точного виконання [6].

Тільки при суворому дотриманні закону можна говорити і про судові рішення. Справедливість, набуваючи значення правового принципу, знаходить своє втілення в правовому способі регулювання норми в тій мірі, яка властива побудові правової доктрини. Але «справедливість» не є рівнозначною «законності». Іноді рішення, прийняте судом, є вірним з точки зору закону і відповідає індивідуальним особливостям справи, але з точки зору справедливості винесене рішення є далеким від такого.

Таким чином, справедливість, маючи самостійне значення в юридичній практиці, є провідним початком при вирішенні юридичних питань, коли суду надана «свобода розсуду» [3].

На думку деяких авторів, справедливість є основною вимогою до застосування права поряд із законністю, обґрунтованістю і доцільністю [11; 13]. Справедливість тісно пов'язана з принципом доцільності, що дозволяє уповноваженим особам і органам вибирати оптимальний шлях здійснення норми, керуючись нормами права.

Правозастосовна діяльність виходить з вибору відповідної норми для прийняття найбільш коректного рішення, враховуючи конкретні умови розглянутого випадку. У зв'язку з цим Т. Партико зазначає, що доцільність і законність в сукупності ставлять на вирішення одне важливе питання – питання про взаємозв'язок двох зазначених категорій з теорією справедливості [8, с. 302]. Ще Аристотель стверджував: «поняття справедливості означає в один і той же час як законне, так і правомірне, а несправедливість – протизаконне і неправомірне (ставлення до людей)». Отже, єдино можливе з точки зору оптимальності, цілепокладання, розумності і гуманності рішення має бути справедливим [2].

Представляється обґрунтованою позиція О. Александрова, який стверджує, що визначення справедливості неможливо без поняття істини. Найважливішими якостями, якими наділяються і вирок, і рішення суду, являються справедливість і істинність. Тільки при встановленні істини справа може бути вирішеною [1].

Існують критерії, наявність яких необхідна для винесення справедливого рішення, але при цьому сутність справедливості, яка характеризує правосуддя, не визначається. На наш погляд, несправедливість судового рішення матиме місце, якщо: норма, застосовувана судом, є несправедливою; суд обирає «не ту» норму права; суд не встановлює в необхідній мірі обставини справи; вірно обрана юридична норма витлумачена неправильно.

У зазначеній ситуації законодавчо не буде досягнуто певного рівня, що не дозволить суду прийняти справедливе рішення. Усунути колізію між правом і мораллю можна, якщо тільки привести закон у відповідність з моральними правилами, що склалися в суспільстві, переконавши законодавця в несправедливості закону, що повинно привести до його скасування або зміни. Але можливий і більш простий вихід в ситуації, що склалася: справедливо тлумачачи норму і пізнаючи її дійсний сенс, суд враховує індивідуальні особливості справи, які підлягають розгляду [3].

Іноді за умови, що суд буде намагатися справедливо тлумачити норми права, які він застосовує, виникають колізії між справедливістю і законністю судового рішення, що можуть бути більш м'якими.

Принцип соціальної справедливості вимагає вирішення конфлікту між учасниками правових відносин, керуючись виключно буквою закону і реально існуючими обставинами справи, спеціально уповноваженими органами влади. Прогалини в праві при розгляді і вирішенні справи нерідко вирішуються на базі аналогії права або аналогії закону. Правозастосовний орган, застосовуючи аналогію закону, поширює його на правовідносини, які регулюють подібні відносини [1].

Використання аналогії є природним, нормальним порядком при застосуванні норм права, які забезпечують його функціонування, ґрунтуючись на вимогах, що відповідають за розвиток суспільних відносин. Але іноді галузь права не містить норму, яка б регулювала відносини між суб'єктами права. У цій ситуації необхідно звертатися до положення суміжної галузі права. Додаткове застосування обумовлюється єдністю права, яка ділить його на галузі та інститути. Використовуючи такий спосіб усунення прогалин у праві, правозастосовнику необхідно обґрунтувати, в чому полягає схожість випадку, який підлягає вирішенню. Іноді вакуум, що існує в різних сферах суспільних відносин, можна подолати за допомогою сформованої практики.

Виникає закономірне питання, яким чином можна забезпечити справедливість і об'єктивність рішення, яке приймає суддя, засновуючись на моральних переконаннях, враховуючи, що він грає в цьому головну роль. Законодавча база визначає статус судді, здатного «творити» справедливість, але це, на жаль, не є умовою, яка вирішує поставлене питання.

На думку С. Рабіновича, головну роль у забезпеченні справедливості має відігравати правова і моральна свідомість судді, яка включає систему правових ідей, у тому числі й інтереси правосуддя, власні правові погляди і переконання, оцінки справедливості і несправедливості правових норм, відповідність правового припису характеру суспільних відносин, регульованих правом [9, с. 45].

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що справа поширюється на діяльність із здійснення правосуддя, а визначальними елементами є суб'єктивні передумови, нерозривно пов'язані з моральною поведінкою судді. При

винесенні справедливого рішення особисті якості судді мають величезне значення. Тактично поліпшити ситуацію з об'єктивністю і справедливістю суддів можна і потрібно шляхом посилення критеріїв їх відбору. Представляється, що при формуванні суддівського корпусу рівнозначними критеріями відбору поряд з домінуючим в даний час критерієм правової грамотності повинні виступати моральні якості претендента. Розроблено різного роду тести, програми, питання, методики оцінки та фіксації отриманих технічним шляхом результатів. З одного боку, це виключає фактор впливу на членів кваліфікаційної судової комісії. Але, з іншого боку, комп'ютерна техніка або тестування рівня інтелекту претендента на посаду судді не в силах оцінити рівень морально-етичного стану і розуміння життя, адекватність сприйнятої інформації, жорсткість, що межує з людяністю, мудрість, а головне нескінченне бажання допомагати вирішувати справи. Адже мало бути висококваліфікованим юристом, який знає закон і вмє правильно застосовувати його, важливо володіти високоморальними якостями, необхідними для того, щоб стати «вершителем» правосуддя.

Упущення, неточності і похибки, що допускаються суддями, призводять до неможливості реалізації справедливості при розгляді справи. Отже, суддя завжди повинен пам'ятати, що в його руках знаходиться доля, а іноді і життя людини.

Справедливість і правосуддя – не тотожні поняття, оскільки справедливість досягається за допомогою встановлення істини. На даний момент вирішення справ нерідко закінчується не захистом порушених прав громадян і встановленням істини, а порушенням їх основних прав. Це, звичайно, залежить багато в чому від моральних принципів судді, його правового погляду на життя, а також його компетентності, що, судячи за підсумками правозастосовної практики багатьох судів України, має в даний час досить низьку оцінку. На жаль, як впливає з судової практики, ще не скрізь суд став «швидким, правим і справедливим». Невирішеною остаточно є проблема доступності правосуддя, присутні фактори тяганини в розрізі судових справ і факти винесення помилкових судових рішень, що негативно позначається на авторитеті судової влади, на престижі судів і суддів.

З метою досягнення справедливості та об'єктивності в діяльності зі здійснення правосуддя, виконуючи наглядову функцію за діяльністю нижчестоящих судів, у разі звернення зацікавлених у справі осіб касаційна інстанція, встановивши факти порушення судами вимог

законності та обґрунтованості рішень, скасовує такі рішення з направленням справ на новий розгляд тими ж судами.

Суди України повноваження свої здійснюють самостійно. Але успішне вирішення завдань, які стоять перед судовою системою, багато в чому залежить від підтримки її громадянським суспільством, від суспільної правосвідомості, від державної підтримки при налагодженій взаємопов'язаній роботі всіх гілок влади. Зазначимо, що суддівський корпус України є зрізом українського суспільства. Відповідно «рівень» справедливості і об'єктивності суду безпосередньо залежить від рівня об'єктивності і справедливості самого суспільства. Яке суспільство – такий і суд. Неможливо чекати поліпшення роботи суддів, поки правова свідомість людей не вийде на кардинально новий рівень, отже, в першу чергу необхідним є моральне оздоровлення самого суспільства.

Аналіз правозастосовної діяльності судів показує, що без встановлення істини не можна винести справедливе, законне, обґрунтоване судове рішення, творити акт правосуддя. Закон не може застосовуватися до вигаданих обставин. Якщо виявлення істини – завдання пізнання, здійснюваного судом, то, отже, критерій істинності може бути застосований до самого рішення суду – до кваліфікації діяння, міри стягнення тощо. Такої позиції дотримується багато юристів, але при цьому не враховується, що акт правосуддя – це вже не область пізнання, а практична правозастосовна діяльність.

Неупередженість суду, прагнення до істини, рівність перед судом усіх зацікавлених осіб, об'єктивність при винесенні судової постанови, увага до інтересів людей – безумовно, важливі доданки, що характеризують не тільки вигляд правосуддя, а й ступінь справедливості в суспільстві. Правосуддя за своєю суттю може визнаватися таким лише за умови, що воно забезпечує ефективне відновлення в правах і відповідає вимогам справедливості.

Правильним правовий суд робить та справедливість, яка втілена в праві і яку цей суд реалізує самою своєю діяльністю. Від закону право якраз і відрізняє критерій справедливості. Справедливість – це ідеальна цінність, поняття про те, як має бути. Поряд з проблемами об'єктивності та неупередженості проблема справедливості суду – одна з центральних проблем правосуддя. Однак до теперішнього часу в науці не склалося єдиного наукового визначення справедливості суду і її гарантій [12].

Поняття справедливості слід розглядати стосовно до суду як обов'язкового учасника процесуальних відносин.

Не викликає сумнівів той факт, що справедливість суду найбільш яскраво проявляється в стадії судового розгляду, яка, будучи самостійною стадією судочинства, є центральною, оскільки саме в даній стадії суд розглядає і вирішує праву по суті.

Вважаємо, що справедливість суду в стадії судового розгляду – це один із проявів законності і об'єктивності судового процесу в цілому.

Представляється, що для забезпечення справедливості суду в судовому розгляді обов'язково дотримання законності та об'єктивності при вчиненні всіх процесуальних дій.

Справедливість судового розгляду в першу чергу залежить від прояву справедливості в діяльності суду як правозастосовного органу. Суду як обов'язковому учаснику судового розгляду належить центральна, керівна роль. Всі процесуальні дії вчиняються під пильним контролем суду. Крім того, суд повинен створити умови і посприяти особам, які беруть участь в процесі, в здійсненні їх прав і обов'язків [13, с. 34].

Будь-яка особа, звертаючись до суду, очікує неупередженого і справедливого рішення у справі.

Таким чином, необхідно розглянути наступні аспекти:

1) співвідношення незалежності суду зі справедливістю і неупередженістю рішень, що ним виносяться;

2) можливість законодавчого закріплення вимоги, що свідчить про справедливість і неупередженість рішення суду.

У науці існують різні точки зору щодо неупередженості, справедливості і незалежності суду. Одні автори пропонують розглядати незалежність суду як засіб забезпечення його неупередженості. Інші визначають незалежність як право судді, а неупередженість – як обов'язок, що кореспондує даному праву. Треті пов'язують категорії «справедливість» і «неупередженість», четверті, по суті, ототожнюють незалежність з неупередженістю, вважаючи останню «змістовним значенням» незалежності судової влади та її носіїв. О. Скакун підкреслює, що суддя проявляє свої кращі моральні якості при здійсненні своєї діяльності: розуміння соціального значення прийнятого рішення, підвищене почуття обов'язку, об'єктивність, чесність, принциповість, неупередженість, відповідальність, чесність, гуманність [10, с. 116].

Найбільш правильною представляється позиція С. Рабіновича, який вказує на взаємоза-

лежність цих понять. Вчений розглядає неупередженість як одну з головних умов, що забезпечують об'єктивність при розгляді справи і винесення обґрунтованого і справедливого рішення [9, с. 67].

Інститут відводу як гарантія справедливості та об'єктивності суддів може дозволити виключити фактори, що ставлять під сумнів суддівську неупередженість.

Але це лише одна сторона медалі, яка може сприяти необ'єктивному розгляду і вирішенню справи. Якщо суддя дійсно зацікавлений в результаті справи або маються інші обставини, що викликають сумніви в його об'єктивності, справедливості і здатності розглянути справу відповідно до закону, то він не зможе неупереджено розглянути питання і про свою неупередженість.

Отже, інститут відводу можна розглядати не тільки як гарантію об'єктивності, але і як гарантію справедливого судового розгляду.

Гарантії є правилами, що передбачають можливість відсторонення судді від участі в розгляді справи, за наявності передбачених у законі підстав. Норми, що регламентують відвід і самовідвід суддів, в своїй основі мають критерій неупередженості. Підставою для відводу вважається будь-яка обставина, яка свідчить про зацікавленість судді в результаті справи або викликає сумнів в його неупередженості та об'єктивності.

У науковій публіцистиці неодноразово підкреслювалося, що порядок розгляду відводу судді не можна визнати ефективним. Однак до теперішнього часу ніяких кардинальних змін на законодавчому рівні з даної проблеми не відбулося, що не можна визнати позитивним.

Таким чином, відвід судді є процесуальною гарантією справедливості і об'єктивності суду в судовому розгляді. Психологічні та світоглядні особливості судді (зазначені в особовій справі) повинні за певних обставин виступати приводом для відводу або самовідводу судді.

**Висновки.** Поряд з проблемами об'єктивності та неупередженості проблема справедливості суду – одна з центральних проблем правосуддя. Однак до теперішнього часу в науці не склалося єдиного наукового визначення справедливості суду і її гарантій. Поняття справедливості слід розглядати стосовно до суду як обов'язкового учасника процесуальних відносин. Справедливість суду найбільш яскраво проявляється в стадії судового розгляду, яка, будучи самостійною стадією судочинства, є централь-

ною, оскільки саме в даній стадії суд розглядає і вирішує праву по суті.

Справедливість суду в стадії судового розгляду – це один із проявів законності і об'єктивності судового процесу в цілому. Представляється, що для забезпечення справедливості суду в судовому розгляді обов'язково дотримання законності та об'єктивності при вчиненні всіх процесуальних дій.

Справедливість судового розгляду в першу чергу залежить від прояву справедливості в діяльності суду як правозастосовного органу. Суду як обов'язковому учаснику судового розгляду належить центральна, керівна роль. Всі процесуальні дії вчиняються під пильним контролем суду. Крім того, суд повинен створити умови і посприяти особам, які беруть участь в процесі, в здійсненні їх прав і обов'язків.

### Список літератури:

1. Александров О. Антиметодологічна розвідка про ефективне і справедливе у праві. *Право України*. 2014. No 1. С. 203–211.
2. Аристотель. Київ: Етика, 2003. 198 с.
3. Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн.: монографія / В. Д. Бринцев; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». Х.: Право, 2013. 392 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2007. 992 с.
5. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 No 2747-IV (у ред. Закону України No 2147-VIII від 03.10.2017). *Офіційний вісник України*. 2017. No 96. 8 груд. Ст. 2921.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950 / Рада Європи. *Урядовий кур'єр*. 2010. 17 листопада No 215.
7. Конституція України: Закон від 28.06.1996 No254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. No 30. Ст. 141.
8. Партико Т. Б. Конституційне право: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Ін Юре, 2008. 416 с.
9. Рабінович С. П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні: монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 576 с.
10. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підруч. Київ. Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 520 с.
11. Сливка С. С. Природне та надприродне право: у 3 ч. Ч. 1: Природне право: історико-філософський погляд. Київ: Атіка, 2005. 224 с.
12. Селіванов А. О. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні. Актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя / А. О. Селіванов, А. А. Стрижак. К.: Логос, 2010. 276 с.
13. Токарська А. С. Комунікативна стратегія законотворчої і законодавчої діяльності: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 244 с.

### Zavalniuk I.V. THE CONCEPT AND CONTENT OF THE FAIRNESS OF THE COURT AT THE STAGE OF JUDICIAL PROCEEDINGS

*The article provides a comprehensive analysis of the concept and content of judicial justice at the stage of judicial proceedings. It is noted that the focus on European standards, defined in the principles of competition, objectivity, independence and equality of the parties, eventually led to the reform of the procedural legislation and the judicial system of Ukraine. It is noted that one of the goals pursued by the promising judicial reform was to create the possibility of guaranteeing citizens of Ukraine high-level judicial protection and «fair trial». It is determined that along with the problems of objectivity and impartiality, the problem of Justice of the court is one of the central problems of justice, but so far science has not developed a single scientific definition of Justice of the court and its guarantees. The concept of justice should be considered in relation to the court as a mandatory participant in procedural relations. The fairness of the court is most clearly manifested in the stage of judicial proceedings, which, being an independent stage of legal proceedings is central, since it is at this stage that the court considers and decides the law on its merits. It is proved that the fairness of the court at the stage of judicial proceedings is one of the manifestations of the legality and objectivity of the judicial process as a whole. It is concluded that in order to ensure the fairness of the court in judicial proceedings, it is necessary to observe the legality and objectivity in the performance of all procedural actions. It is proved that the fairness of judicial proceedings primarily depends on the manifestation of justice in the activities of the court as a law enforcement body. The court, as a mandatory participant in judicial proceedings, has a Central, Leading Role. All procedural actions are carried out under the close control of the court. In addition, the court must create conditions and assist the persons involved in the process in the exercise of their rights and obligations. It is noted that the successful solution of the tasks facing the judicial system of Ukraine largely depends on the support of civil society, on public*

*legal awareness, on state support in the established interrelated work of all branches of government. It is noted that the judicial Corps of Ukraine is a cross-section of Ukrainian society. Accordingly, the level of justice and objectivity of the court directly depends on the level of objectivity and Justice of the society itself, because what kind of society is such a court, and therefore it is impossible to wait for the improvement of the work of judges until the legal consciousness of people reaches a radically new level, therefore, it is determined that first of all it is necessary to morally improve the health of society itself.*

**Key words:** *justice, judicial protection, judicial review, constitutional law, legal sphere, human rights, justice.*